

Inny świat Gustawa Herlinga-Grudzińskiego jako traktat moralny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Barbara Skarga, *Świadectwo „Innego świata”*, „Kultura Niezależna” 1986, t. 19, s. 11–12.
- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Nocne łowy*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 96–97.
- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 176.
- Źródło: Stanisław Stabro, *Gustaw Herling-Grudziński - Inny świat. Fenomenologia cierpienia*, [w:] *Etos i artyzm. Rzecz o Herlingu-Grudzińskim*, Poznań 1991, s. 25.
- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 30.
- Źródło: Fiodor Dostojewski, *Zapiski z martwego domu*, [w:] Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*, Kraków 2000, s. 53–54.
- Źródło: Ryszard Krupiński, *Słownik psychologiczny*, Warszawa 2008, s. 112.
- Źródło: Bogdan Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi*, Warszawa 2002, s. 47.
- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie” [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 19–21.
- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 176.

- Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 18.
- Źródło: Wisława Szymborska, *Minuta ciszy po Ludwice Wawrzyńskiej*, [w:] *Wołanie do Yeti*, Kraków 2013, s. 176.

Źródło: domena publiczna.

Inny świat to najważniejszy utwór w dorobku Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Jest nie tylko kronikarskim zapisem przeżyć autora z czasu jego pobytu w sowieckim łagrze, ale także summą jego poglądów dotyczących moralnych aspektów funkcjonowania człowieka doświadczonego okrucieństwem machiny totalitaryzmu.

Twoje cele

- Opisziesz drogę Gustawa Herlinga-Grudzińskiego do łagru w Jercewie.
- Scharakteryzujesz moralną problematykę *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.
- Przeanalizujesz fragmenty *Innego świata*, zwracając uwagę na postawy wybranych bohaterów oraz ich konsekwencje.
- Przeanalizujesz fragmenty tekstów krytycznych dotyczących twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego oraz jej recepcji.

Motto pochodzące z *Zapisków z martwego domu* Fiodora Dostojewskiego jest istotną wskazówką do zrozumienia praw rządzących obozem opisywanym przez Herlinga-Grudzińskiego. Pojawiają się w nim słowa-klucze: „odrębne”, „do niczego niepodobne”, „inne”, wyrażające istotę systemu, w którym pisarz musiał przetrwać. Herling-Grudziński bada obozową rzeczywistość od wewnątrz, sam podlega jej prawom. Metodycznie obserwuje degradację oraz profanację ludzkich ciał i dusz, śledzi sytuacje, które wymagają uchylania się od wszelkich zwerbalizowanych norm moralnych. Naturalnym sposobem na przeżycie w obozie staje się prostytutka kobiet. Jej łagrowe normy byłyby nie do przyjęcia w „normalnym” świecie, podobnie jak „nocne łowy”. Wielu więźniów decyduje się donosić na innych osadzonych, aby dostać dodatkową porcję jedzenia czy przydział do lżejszej pracy. Zanikają międzyludzkie więzi, brakuje solidarności:

((Gustaw Herling-Grudziński

Inny świat. Zapiski sowieckie

Wyszliśmy na korytarz, prosto w tłum spoconych i parujących jeszcze od snu ciał, które przykucnęły bojaźliwie pod ścianami jak strzępy ludzkiej nędzy w ścieku kanałowym.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 30.

Rekonstrukcja typowego baraku mieszkalnego Gułagu – Muzeum Okupacji w Rydze

Źródło: Marcin Szala, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Herling-Grudziński ukazuje „cywilizację łagrową” jako katastrofalny regres dziejów, jest jednak przekonany, że to stan przejściowy, po którym świat wróci do równowagi, a ponadczasowe wartości humanistyczne zostaną odbudowane. Nie chce, aby zasady życia obozowego stały się syntetyczną miniaturą praw rządzących światem wolności; inaczej niż Tadeusz Borowski, który postrzegał obozy koncentracyjne jako symbol ostatecznego kryzysu europejskiej kultury i cywilizacji, dowód na kruchość i względność norm moralnych uznawanych za historyczne dziedzictwo ludzkości. Stosunek Herlinga-Grudzińskiego do wszystkich ludzi upadających, porażonych obozowym horrorem, zmuszonych do podejmowania tragicznych decyzji cechuje autentyczne współczucie. Jak zauważa Stanisław Stabro:

((Stanisław Stabro

Gustaw Herling-Grudziński - Inny świat.

Fenomenologia cierpienia

W sporze o postawy Herling-Grudziński jest zawsze po stronie ofiar, co podkreśla jeszcze swoisty miserabilizm autora. Nie istnieje bowiem według niego żadna sankcja ani ludzka, ani boska, która dopuszczałaby zasadność cierpienia, gwałtu i przemocy, która w programowym poniżeniu osoby ludzkiej widziałaby wyższy szczebel jej rozwoju. W myśleniu autora *Innego świata* nie ma miejsca na żaden **relatywizm** moralny, jak to miało miejsce w przypadku opowiadań obozowych Tadeusza Borowskiego. Zło zawsze pozostanie złem. I nie można zacierać jego ostrości, pomniejszać go poprzez wskazywanie na zwrotne relacje pomiędzy katem i ofiarą. Po przyjęciu takiego założenia nie dziwi już werbalne odrzucenie przez narratora metafizycznej sankcji cierpień więźniów w obozie, ani manifestowane przez niego przekonanie, że obóz jest zaiste innym światem, miejscem szczególnych doświadczeń, nieporównywalnym z żadną normalną rzeczywistością, w tym także moralną.

Źródło: Stanisław Stabro, *Gustaw Herling-Grudziński - Inny świat. Fenomenologia cierpienia*, [w:] *Etos i artyzm. Rzecz o Herlingu-Grudzińskim*, Poznań 1991, s. 25.

Pisarz wielokrotnie powtarza, że „człowiek jest ludzki w ludzkich warunkach”. Absurdem jest dla niego ocenianie zachowań ludzi w „innym świecie” za pomocą narzędzi właściwych „światu normalnemu”. Jednak stara się dochować w łagrze wierności tradycyjnemu systemowi wartości moralnych, traktując okrutne doświadczenie jako życiową próbę.

Przytacza historie tych, którzy walczyli nie tylko o swoje fizyczne przetrwanie, ale także o utrzymanie trzech ewangelicznych cnót – wiary, nadziei i miłości. Ukrainka, bohaterka *Nocnych łowów*, która padła ofiarą zbiorowego gwałtu, pokona nieludzki sens swojego upodlenia przez szczere uczucie do gwałciciela. Zabójca Stalina weźmie na siebie odpowiedzialność za niepopelnioną zbrodnię, aby nadać swojemu kończącemu się życiu sens i uratować godność. Sam narrator zgłosi się do transportu na Kołymę, aby ocalić innego więźnia. I choć usłyszy od komendanta obozu, że „To jest obóz, [...] a nie [sientimentalnyj roman](#)”, będzie to dla niego akt wewnętrznej wolności, wierności wyznawanym wartościom. Gustaw Herling-Grudziński w jednym z wywiadów mówił:

((Gustaw Herling-Grudziński

Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie”
[rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]

Wyszedłem z obozu fizycznie pognębiony, straszliwie poraniony i psychicznie obolały [...], ale wyszedłem z Jercewa z iskierką nadziei [...] nie utraciłem wiary w podstawowe wartości ludzkie. [...] widziałem w tym obozie ludzi, którzy co prawda nie byli nigdy aniołami, ale w których w obozie odezwały się najpiękniejsze ludzkie cechy.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie” [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 19–21.

Więźniowie łagru przy budowie Kanału Białomorsko-Bałtyckiego

Źródło: domena publiczna.

Niezbędna dla pełnej interpretacji przesłania moralnego utworu Herlinga-Grudzińskiego jest znajomość ostatniej sceny *Innego świata*. Do pisarza zgłasza się towarzysz łagrowej niedoli i prosi o zrozumienie czynu, którego dopuścił się na nieludzkiej ziemi – doniósł na współwięźniów. Herling-Grudziński jednak milczy, za co przez wielu zostaje posądzony o niezrozumiałą surowość, oschłość czy nawet obojętność na los innego więźnia. Komentarz pisarza dotyczący wspomnianej sytuacji staje się ostatecznym wykładnikiem jego kodeksu moralnego:

((Gustaw Herling-Grudziński

Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie”
[rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]

[...] gdybym w łagrze dowiedział się, co zrobił ten więzień, i gdyby w łagrze poprosił mnie o słowo „rozumiem”, to być może wypowiedziałbym to słowo. Nie dlatego, żebym go zrozumiał i zaakceptował, lecz dlatego, że w tamtym miejscu, w tym innym świecie, po prostu „przełknąłbym” jego prośbę. Natomiast na wolności, gdzie żyłem już normalnymi ludzkimi uczuciami, miłością, przyjaźnią, gdzie świat opierał się na normalnych wartościach, na rozróżnianiu zła i dobra, kłamstwa i prawdy, nie mogłem wypowiedzieć słowa, o które mnie prosił. Po prostu nie byłem w stanie tego zrobić, [...] ponieważ wydawało mi się to zdradą zasad świata, do którego powróciłem. Nie mogłem więc stosować się do zasad „innego świata”, skoro żyłem już w świecie wolnym. Moja postawa w zakończeniu tej książki jest po prostu obroną sensu świata wolnego.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie” [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 19–21.

Słownik

mizerializm

(franc. *miserable* – nędzny) fascynacja ubóstwem i nieszczęściem, zwłaszcza w utworze literackim lub w malarstwie

relatywizm

(łac. *relativus* – względny; od: *referre* – odnosić, oddawać) pogląd filozoficzny, według którego wartości poznawcze, etyczne i estetyczne oraz związane z nimi normy i oceny mają charakter względny

summa

(łac. *summa*, *suma* – najwyższa) utwór artystyczny bądź naukowy będący podsumowaniem przemyśleń oraz doświadczeń autora

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z linią chronologiczną ukazującą drogę Gustawa Herlinga-Grudzińskiego na Syberię. Zwróć uwagę na te fakty i wydarzenia, które czynią jego biografię symbolicznym zapisem tragicznego losu pokolenia Kolumbów. Uzupełnij linię o inne wydarzenia z życia pisarza.

Polecenie 2

Napisz notatkę o drodze Gustawa Herlinga-Grudzińskiego na Syberię, zwracając uwagę na osoby, które wówczas spotykał. Twoja wypowiedź powinna zostać zawarta w maksymalnie 10 zdaniach.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D14mVM4bi>

Film o Gustawie Herlingu-Grudzińskim.

Polecenie 3

Wysłuchaj wykładu prof. Andrzeja Franaszka dotyczącego *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Wskaż cztery wartości, które może młodemu człowiekowi w XXI wieku przynieść lektura tej książki.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz w tabeli, czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

Twierdzenie	Prawda	Fałsz
Gustaw Herling-Grudziński już w latach szkolnych angażował się w działalność patriotyczną.	☐	☐
Oskarżenie, w wyniku którego Herlinga-Grudzińskiego skazano na pięć lat pobytu w sowieckich łagrach, opierało się na prawdziwych, potwierdzonych dowodami przesłankach.	☐	☐
Pobyt w sowieckim łagrze sprawił, że Herling-Grudziński całkowicie przewartościował swój kodeks moralny.	☐	☐
<i>Inny świat</i> stanowi polemikę z diagnozą na temat świata i człowieka zawartą w <i>Opowiadaniach obozowych</i> Tadeusza Borowskiego.	☐	☐
W opinii autora <i>Innego świata</i> podstawową cechą więźnia obozu jest relatywizm moralny.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z mottem otwierającym *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Odnosząc się do konkretnych fragmentów utworu, wskaż po jednym przykładzie z wymienionych przez autora rodzajów inności oraz określ jej wpływ na więźniów łagru.

((Gustaw Herling-Grudziński

Inny świat. Zapiski sowieckie

Tu otwierał się inny, odrębny świat, do niczego niepodobny: tu panowały inne odrębne prawa, inne obyczaje, inne nawyki i odruchy: tu trwał za życia dom, a w nim życie jak nigdzie i ludzie nawykli.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 18.

inne, odrębne prawa	inne obyczaje	inne nawyki	inne odruchy
____	____	____	____
____	____	____	____

Ćwiczenie 3

Ustosunkuj się do stwierdzenia Herlinga-Grudzińskiego:

((Przekonałem się wielokrotnie, że człowiek jest ludzki w ludzkich warunkach, i uważam za upiorny nonsens naszych czasów próby sądenia go według uczynków, jakich dopuścił się w warunkach nieludzkich

Sformułuj dwa argumenty, w których odwołasz się do wybranych tekstów kultury.

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij znaczenie sformułowań podanych w tabeli. Podczas opisu weź pod uwagę kontekst *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Zapisz nazwę środka artystycznego, którym zostały wyrażone przywołane sformułowania.

	Znaczenie	Nazwa środka artystycznego wyrazu
1. Tak jakby wodę można było mierzyć ogniem, a ziemię piekłem	____	____
2. Tyle wiemy o sobie, ile nas sprawdzono. Mówię to wam ze swego nieznanego serca	____	____

Przeczytaj fragment artykułu Barbary Skarga poświęconego *Innemu światu* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. Wymień argumenty autorki przemawiające za tym, że „najlepszym dokumentem jest dobra literatura”. Nie cytuj.

((Barbara Skarga

Świadectwo „Innego świata”

[...] W toczonych dyskusjach na temat wspomnień rysują się dwa stanowiska. Jedni twierdzą, że najlepszym dokumentem jest dobra literatura, drudzy preferują suchy kronikarski zapis, pisany językiem maksymalnie sprawozdawczym, opisujący zdarzenia bezstronnie, bez uczuciowego zaangażowania. Chodzi bowiem o fakty, a nie ich interpretacje. Dodają też jeszcze, i nie bez racji, że w literaturze jest coś z profanacji. Jest ona zaborcza, dotyka wszystkiego, nawet tego, co dotknięte może sprawić ból, wiemy dobrze, że powinna podejmować wszystkie trudne sprawy, dawać świadectwo, aby uchronić ludzkie cierpienie od niepamięci, składać im hołd, przez nachylenie się nad nimi. Lecz opisując te trudne sprawy i ludzkie cierpienia przenosi je w inny wymiar. Czuć głód to nie to samo, co czytać o głodzie. Ta niewspółmierność między faktami a ich opisem budzi niekiedy uczucie zażenowania. Po co pisarze odsłaniają to, co ktoś kiedyś przeżywał i być może chciał ukryć przed ludzkim wzrokiem? Po co bezwzględnie traktują owe przeżycia jako materiał poddający się artystycznej próbie? Może właśnie dlatego wielu starych więźniów woli telegraficzne zapisy z najmniejszą ilością słów. Zarzucają zatem książce Herlinga-Grudzińskiego jej literackość. Faktem jest bowiem, że jej język wznosi się nad poziom czysto informacyjny, że korzysta z wielu bogatych środków wyrazu.

Otóż za tą „literackością” można wysunąć liczne argumenty. [...] Jak należy pisać, aby zdarzenia i przeżycia ludzi odległe i obce, wprost niewyobrażalne, uczynić choć częściowo zrozumiałymi? Jak przekazać doświadczenia niedostępne w życiu normalnych społeczeństw, by mógł

być pojęty ich rzeczywisty i niemiłosierny sens? Mam głębokie przekonanie, że przeciwnicy kronikarskich zapisów mają słuszość. Czyż można ograniczyć język w jego środkach ekspresji, skoro tylko on może wprowadzić czytelnika w nieznany mu pejzaż? Wybór owych środków będzie zależał od talentu autora. I sądzę także, że w wypadku Herlinga-Grudzińskiego język literatury mówi nam więcej i lepiej niż suche dokumenty. Jak to kiedyś powiedział Merleau-Ponty, dokładny zapis faktów robi często wrażenie ubóstwa, mało tego, właśnie mija się z prawdą. Brakuje bowiem owym faktom przedstawionym od zewnątrz ich atmosfery. Nie można poprzez nie dostrzec przeżyć ludzi, ich reakcji, ich rozpacz. Ginie coś takiego, co Heidegger nazywał nastrojem, a co wypełnia rzeczywistość. Artysta natomiast odpowiednio fakty komponując z innymi, oddając odcieniami słów przeżycia i nastroje, być może nawet przez pewną deformację zdarzeń wydobywa z nich sens głębszy i o wiele bardziej istotny.

Źródło: Barbara Skarga, *Świadectwo „Innego świata”*, „Kultura Niezależna” 1986, t. 19, s. 11–12.

Argumenty Barbary Skargi:

Ćwiczenie 6

Oceń prawdziwość zdań dotyczących tekstu Barbary Skargi. Zaznacz, czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Tekst Barbary Skargi ma charakter publicystyczny.	☐	☐
W tekście dominuje funkcja informatywna.	☐	☐
Liczne pytania pojawiające się w tekście Skargi mają charakter retoryczny, a ich funkcją jest zmuszenie słuchacza do refleksji.	☐	☐
Skarga, aby umotywić słuszność swojego zdania, odnosi się do autorytetu uznanych filozofów.	☐	☐
Autorka wykorzystuje w swoim tekście słownictwo potoczne, aby zmniejszyć dystans wobec słuchacza.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Oceń, które z wypowiedzi znajdujących się poniżej to fakty, a które opinie.

Fakt

Mam głębokie przekonanie, że przeciwnicy kronikarskich zapisów mają słuszość.

Opinia

Ta niewspółmierność między faktami a ich opisem budzi niekiedy uczucie zażenowania.

Artysta natomiast odpowiednio fakty komponując z innymi, oddając odcieniami słów przeżycia i nastroje, być może nawet przez pewną deformację zdarzeń wydobywa z nich sens głębszy i o wiele bardziej istotny.

Jedni twierdzą, że najlepszym dokumentem jest dobra literatura, drudzy preferują suchy kronikarski zapis, pisany językiem maksymalnie sprawozdawczym, opisujący zdarzenia bezstronnie, bez uczuciowego zaangażowania.

Zapoznaj się z fragmentem *Innego świata* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego dotyczącym „nocnych łowów”. Wskaż motywacje wymienionych w tabeli postaci przed oraz po opisywanym wydarzeniu.

((Gustaw Herling-Grudziński

Nocne łowy

Od strony szpitala szła przez opustoszałą zonę w kierunku baraku kobiecego rosta dziewczyna i gdyby chciała sobie skrócić drogę, aby nie otrzeć się o przeciwległe druty, musiałaby przeciąć na ukos przedni skraj miski. Osiem cieni rozbiegło się bezszelestnie po lewym brzegu wklęśnięcia i rozstawiło więcierz u wylotów poprzecznych ścieżek, tuż za węglami wygiętych w wachlarz baraków. Dziewczyna szła prosto w jego serce. W ciszy pograżonego w śnie obozu zaczynały się nocne łowy. Jeszcze nie doszła do zakrętu ścieżki, gdy zza węgła wynurzył się pierwszy cień i zastąpił jej drogę. Dziewczyna drgnęła, zatrzymała się i wydała lekki okrzyk. [...] Zwalili się oboje w zaspę śnieżną dokładnie w chwili, gdy pozostałych siedmiu nadbiegło z dwóch stron na pomoc. Powlekli ją, trzymając za ręce i głowę o rozwianych włosach, w dół wklęśnięcia na zawaloną śniegiem ławkę, która sterczała czarną kreską poręczy w odległości dwudziestu metrów od baraku. [...] Po jakiejś godzinie siedmiu wróciło do baraku. Zaraz potem spostrzegłem przez mojego „judasza” w szybie Kowala, odprowadzającego dziewczynę do baraku kobiecego. Szła wolno, potykając się i zataczając na ścieżce, z głową przekrzywioną na stronę i rękami skrzyżowanymi na piersiach, podtrzymywana w pasie mocnym ramieniem swego towarzysza. [...] Nazajutrz wieczorem Marusia przyszła do naszego baraku. [...] Usiadła, jak gdyby nigdy nic, na pryczy Kowala plecami do pozostałych „urków” i przytuliwszy się do niego, lekko szeptała mu coś na ucho, całując go ze łzami w oczach w ospowaty policzek i po rękach. [...] W brygadzie tymczasem popsuło się wszystko od owej pamiętnej chwili nocnych łowów. Kowal chodził do pracy półprzytomny i senny, jego pałkowate

nogi ugięły się pod ciężarem worków, omijał często kolejki w wagonach i parę razy spadł nawet z kładki na szyny. [...] Któregoś wieczoru, gdy Marusia, która nie odzywała się do nikogo w naszym baraku, siedziała jak zwykle obok Kowala otoczywszy go w pasie splecionymi ramionami, jeden z „urków” trącił ją lekko w plecy i przemówił do niej parę słów. Dziewczyna rozplotła wolno dłonie, odwróciła głowę i przeszyła go nienawistnym spojrzeniem; nagle poderwała się całym tułowiem do przodu i z błyskiem śmiertelnie ranionego zwierzęcia w oczach splunęła mu prosto w twarz. Oślepiiony „urka” cofnął się, obtarł lewym rękawem twarz i rozczapierzywszy dwa palce prawej ręki, odwinął się do ciosu. W tej chwili Kowal runął na niego z pryczy jak jastrząb. Szamotali się chwilę, a gdy ich rozłączono, Kowalowi przyglądało się spode łba siedem wrogich par oczu. Odwrócił się do wtulonej w kąt Marusi, obciągnął na siebie podartą rubaszkę i głosem, od którego cierpła skóra, wycedził przez zaciśnięte zęby: „Kładź się, suko, i rozbieraj, bo uduszę”. Po czym do towarzyszy: „Biericie, bratcy”. [...] Kowal nie ruszył się z miejsca, gdy wychodząc z baraku, spojrzała nań raz jeszcze wzrokiem przepełnionym bezgraniczną i podeptaną miłością.

Po trzech dniach Marusia odeszła od nas na własną prośbę z etapem więźniów do Ostrownoje, a wśród ośmiu „urków” w brygadzie zapanowało na powrót braterstwo broni, nie zakłócone już do końca mojego pobytu w obozie żadnym szczątkowym uczuciem ludzkim.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Nocne łowy*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 96–97.

	Przed	Po
Marusia	____	____
Kowal	____	____
Towarzysze Kowala („urkowie”)	____	____

Zapoznaj się z umieszczonymi niżej definicjami pojęć: *sytuacja graniczna* oraz *syndrom sztokholmski*. Zdecyduj, czy można je odnieść do Marusi, której historię opowiada Herling-Grudziński. Odwołaj się do konkretnych przykładów z tekstu.

((Ryszard Krupiński

Słownik psychologiczny

Sytuacja graniczna – pojęcie sformułowane przez Karla Jaspersa odnoszące się do skrajnych sytuacji egzystencjalnych; ich świadome przeżycie zdaniem filozofa pozwala na odczytanie szyfrów świata ukrytych w różnych wydarzeniach oraz świadome doświadczanie życia.

Źródło: Ryszard Krupiński, *Słownik psychologiczny*, Warszawa 2008, s. 112.

((Bogdan Wojciszke

Człowiek wśród ludzi

Syndrom sztokholmski – stan psychiczny polegający na odczuwaniu sympatii i solidarności wobec osoby, która stanowi źródło cierpienia.

Źródło: Bogdan Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi*, Warszawa 2002, s. 47.

Czy pojęcie sytuacji granicznej pasuje do historii Marusi?

Tak

Czy pojęcie syndromu sztokholmskiego pasuje do sytuacji Marusi?

Tak

Barbara Skarga uważa, że „najlepszym dokumentem jest dobra literatura”. Dokonaj eksperymentalnego przekształcenia opowieści o Marusi w sprawozdanie pozbawione komentarza odautorskiego oraz słownictwa wartościującego, następnie ustosunkuj się do słów Barbary Skargi.

Sprawozdanie:

Opinia:

Praca domowa

Zapoznaj się z fragmentem wypowiedzi Gustawa Herlinga-Grudzińskiego dotyczącej nadziei, jakie pokłada w młodych ludziach. Napisz rozprawkę (150–200 słów) na temat tego, w jaki sposób współczesna młodzież może chronić się przed relatywizacją podstawowych wartości, o których mówi pisarz. Odnies się do konkretnych przykładów zaczerpniętych np. z literatury, kina bądź świata wirtualnego.

((Gustaw Herling-Grudziński

Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie” [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]

Pięćdziesiąt lat sowietyzmu to straszny ciężar, choć czasem niewidoczny. Moja nadzieja w tym, że młodzi ludzie, którzy kształtują się w wolnym świecie, nie będą mieli tego garbu, że będą innymi ludźmi. [...] Sowietyzm i wszystkie ustroje totalitarne wsączają w ludzi relatywizację podstawowych wartości, dzięki którym rozpoznajemy się jako ludzie.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie” [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim]*, [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 19–21.

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Obolewicz

Przedmiot: Język polski

Temat: *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego jako traktat moralny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Lektura obowiązkowa

35) Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- opisuje przyczyny uwięzienia G. Herlinga-Grudzińskiego w gułagu, wykorzystując kontekst biograficzny – linię chronologiczną dotyczącą faktów z życia autora,
- interpretuje fragmenty *Innego świata* na podstawie własnej lektury tekstu i wykładu A. Franaszka,
- charakteryzuje problematykę moralną *Innego świata* i porównuje sposób jej przedstawienia z *Opowiadaniem obozowymi* T. Borowskiego,
- zabiera głos w dyskusji na temat postaw bohaterów *Innego świata*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;

- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie przed lekcją zapoznają się z treściami zawartymi w udostępnionym przez nauczyciela e-materiale w zakładce „Film edukacyjny”: linią chronologiczną oraz wykładem dr. hab. Andrzeja Franaszka.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionymi materiałami. Następnie inicjuje rozmowę wprowadzającą w lekcję, pyta uczniów, jaką formę może przyjąć literatura, która jest nośnikiem wspomnień. Dopytuje, w jakich sytuacjach staje się ona traktatem moralnym.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu e-materiału. Indywidualnie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”. Nauczyciel rozpoczyna dyskusję, w której zwraca uwagę na piętno, jakie odcisnęło na życiu i twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego doświadczenie zamknięcia i pracy w gułagu, a także na stosunek pisarza do opisywanych wydarzeń, daleki od relatywizmu moralnego.
2. Wspólne omówienie treści wykładu dr. hab. Andrzeja Franaszka. Uczniowie omawiają natępujące kwestie: *Inny świat* nie tylko jako relacja, ale również jako „świadomie skonstruowana literatura”; interpretacja tytułu, uniwersalna opowieść o człowieku zniewolonym, rola nadziei w warunkach obozowych, znaczenie stwierdzenia „człowiek jest ludzki w ludzkich warunkach”, etc.

3. Uczniowie, indywidualnie, odpowiadają na pytanie z polecenia 3 w sekcji „Film edukacyjny”. Później porównują swoje odpowiedzi na forum klasy, oceniają, które wartości pojawiły się w ich wypowiedziach najczęściej. Następnie uczniowie, w parach, wykonują ćwiczenia: 1, 2, 3 i 4 z sekcji „Sprawdź się”. Po upływie wyznaczonego czasu, pod kierunkiem nauczyciela, weryfikują poprawność odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście ich realizacji następuje omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”.
2. Chętny lub wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Zapoznaj się z fragmentem wypowiedzi Gustawa Herlinga-Grudzińskiego dotyczącej nadziei, jakie pokłada w młodych ludziach. Napisz rozprawkę (150–200 słów) na temat tego, w jaki sposób współczesna młodzież może chronić się przed relatywizacją podstawowych wartości, o których mówi pisarz. Odnieś się do konkretnych przykładów zaczerpniętych np. z literatury bądź kina, świata wirtualnego.
Pięćdziesiąt lat sowietyzmu to straszny ciężar, choć czasem niewidoczny. Moja nadzieja w tym, że młodzi ludzie, którzy kształtują się w wolnym świecie, nie będą mieli tego garbu, że będą innymi ludźmi. [...] Sowietyzm i wszystkie ustroje totalitarne wsączają w ludzi relatywizację podstawowych wartości, dzięki którym rozpoznajemy się jako ludzie.

Źródło: Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie”* [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim], [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000, s. 19–21.

Materiały pomocnicze:

- Gustaw Herling-Grudziński, *Mój Bildungsroman. Rozmowa o „Innym świecie”* [rozmowa G. Herlinga-Grudzińskiego z W. Boleckim], [w:] tegoż, *Inny świat. Zapiski sowieckie*, Kraków 2000.
- Zdzisław Kudelski, *Pielgrzym Świętokrzyski: szkice o Herlingu-Grudzińskim*, Lublin 1992.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do podsumowania lekcji.